

Paulina Wiktorska ■

Zmiany w kontrolowaniu przemocy domowej – aspekty prawne, kryminologiczne i społeczne

Changes in controlling domestic violence – legal, criminological and social aspects

Abstrakt: Artykuł zawiera opis i analizę wybranych zmian w podejściu do kontrolowania przemocy domowej z uwzględnieniem najnowszych propozycji legislacyjnych. Koncentruje się na najistotniejszych nowelizacjach i wprowadzanych kolejno instytucjach oraz procedurach zwiększających z jednej strony zakres ingerencji państwa w stosunki między osobami najbliższymi, a z drugiej możliwości korzystania z ochrony przez osoby dotknięte przemocą. Poszczególne nowelizacje wzbudzały, podobnie jak obecnie proponowane zapisy, wiele kontrowersji, zarówno natury prawnej, społecznej, kulturowej, jak i etycznej.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, osoba najbliższa, ochrona pokrzywdzonego

Abstract: The text includes a description and analysis of selected changes in the approach to controlling domestic violence, taking into account the latest legislative proposal. The text focuses on the most important, selected amendments and successively introduced institutions and procedures which on the one hand increase the scope of state interference in relations between close relatives, and on the other hand increase the possibility of persons affected by violence utilising the available protection. The individual amendments have aroused, and their proposed provisions are still arousing a great deal of controversy of a legal, social, cultural and ethical nature.

Keywords: domestic violence, close person, protection of the victim

Wstęp

Celem artykułu jest prześledzenie zmian w podejściu do kontrolowania przemocy domowej z uwzględnieniem najnowszych propozycji legislacyjnych. Od 2005 roku, kiedy ustawodawca polski zdecydował się na prawne uregulowanie, w randze ustawy, zagadnień dotyczących ingerowania państwa w sytuację, w której osoby najbliższe, będące członkami rodziny, wspólnie zamieszkujące, gospodarujące lub w inny sposób powiązane ze sobą bliskimi relacjami, borykają się z problemem przemocy, ustawa i wydawane na mocy jej delegacji rozporządzenia było wielokrotnie nowelizowane. Tekst ustawy w pierwotnym brzmieniu w zdecydowanie niewystarczającym zakresie umożliwił budowanie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a jej podstawowy, zakładany cel, jakim było izolowanie sprawców od osób doznających przemocy, nie został osiągnięty (Wrona 2020: XI). W szczególności należy przywołać opinię Sylwii Spurek, która zwróciła uwagę, że uchwalona w pierwotnym brzmieniu ustawa stanowiła „kompromis między celami założonymi na pierwszym etapie jej przygotowywania a wątpliwościami co do konstytucyjności niektórych projektowanych przepisów i brakiem woli politycznej oraz wystarczającej determinacji rządzących, aby skutecznie zwalczać przemoc w rodzinie” (Spurek 2021: 15).

Celem Autorki nie jest szczegółowe i wyczerpujące omówienie wszystkich zmian. Chciałaby zwrócić uwagę na najistotniejsze, wybrane nowelizacje i wprowadzane kolejno instytucje oraz procedury stopniowo zwiększające z jednej strony zakres ingerencji państwa w stosunki między osobami najbliższymi, a z drugiej – możliwości korzystania z ochrony przez osoby dotknięte przemocą. Poszczególne nowelizacje wzbudzały wiele kontrowersji, podobnie jak obecnie proponowane zapisy zarówno natury prawnej, społecznej, kulturowej, jak i etycznej. Wiele z nich wynika z faktu, że poprzez pojęcie ingerencji państwa w stosunki pomiędzy osobami bliskimi, czy w jakiś sposób zależnymi od siebie, często mylnie rozumie się działania wyłącznie o charakterze opresyjnym. Godzą one w konstytucyjnie gwarantowane prawa jednostki do ochrony dóbr związanych z prywatnością i ochroną życia rodzinnego, podczas gdy celem ustawodawcy było udzielenie środowiskom dotkniętym przemocą przede wszystkim wsparcia i jak najefektywniejszej ochrony osobom doznającym przemocy.

1. Aspekty prawne

1.1. Wymiar międzynarodowy

Regulacje prawne, mające na celu budowanie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, podobnie jak samo zjawisko, nie stanowią wyłącznie polskiej

specyfikacji. Ze względu na tematykę niniejszego opracowania i ograniczenia w jego objętości nie sposób omówić kolejnych, licznych regulacji prawnych o znaczeniu międzynarodowym, czy chociażby unijnym. Warto jednak po krótko przynajmniej wspomnieć, że Polska nie była pionierem w prawnej regulacji tych kwestii. Zarówno Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy jak i organy Unii Europejskiej zwracały uwagę na problem konieczności wprowadzania do porządków krajowych przepisów zapewniających ochronę osób doznających przemocy, w szczególności dzieci i kobiet. Dawały temu wyraz w wielu dokumentach o różnej randze, na oficjalnych stronach internetowych i w szczegółowych raportach (Olszewska 2016: 167–189).

Wszelkie zagadnienia odnoszące się do praw kobiet, dzieci i przemocy w rodzinie zawierają się w wielu konkretnych prawach człowieka, do których zaliczyć należy w szczególności: prawo do równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności; zwalczanie dyskryminacji; prawo do życia; wolność od tortur, okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania lub karania; wolność od niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej; prawo do wolności osobistej i bezpieczeństwa; prawo do prywatności; wolność myśli, sumienia, religii i przekonań; prawo do posiadania opinii i do jej wyrażania; prawo mężczyzny i kobiety do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny (Olszewska 2016: 169–170).

Trzy podstawowe międzynarodowe systemy zapobiegania przemocy w rodzinie sprowadzają się do praktyki usankcjonowanej w ramach ONZ, Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Wyznaczają one podstawowe trendy, jakie w różnym zakresie realizowane są w ustawodawstwach krajowych państw członkowskich. Liga Narodów Zjednoczonych już 30 września 1921 r. w Genewie podpisała Międzynarodową Konwencję o zwalczaniu handlu kobietami (Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 893). Najistotniejszym dokumentem dotyczącym niedyskryminacji ze względu na płeć jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w formie rezolucji 217 A (III). Wskazuje ona na bezwzględną konieczność gwarantowania praw osobistych, ekonomicznych i socjalnych oraz prawa do godziwego życia i opieki medycznej. Do późniejszych dokumentów o bardzo istotnym znaczeniu w świetle omawianej problematyki możemy zaliczyć między innymi Konwencję Genewską Międzynarodowej Organizacji Pracy z 29 czerwca 1951 r. (Dz.U. z 1955 r. Nr 38, poz. 238), Konwencję ONZ w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty z 15 grudnia 1960 r., sporządzoną w Paryżu i przyjętą przez Konferencję Ogólną UNESCO (Dz.U. z 1964 r. Nr 40, poz. 268), Konwencję ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71) i wreszcie Deklarację o eliminacji przemocy wobec kobiet, uchwaloną w dniu 20 grudnia 1993 r. (Deklaracja o Eliminacji Przemocy 1993). Ostatni z wymienionych dokumentów jako przejaw przemocy wobec kobiet wskazuje przemoc fizyczną, psychiczną i seksualną, zarówno w rodzinie, jak i związkach

pozamałżeńskich, a także w miejscu pracy i innych miejscach publicznych. W ramach Rady Europy najistotniejszym dokumentem, który w najszerszym zakresie odnosi się do omawianej problematyki jest Konwencja w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w dniu 11 maja 2011 r. w Stambule, która jako główne cele proklamuje (art. 1) ochronę kobiet przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobieganie, ściganie sądowe i eliminowanie przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, promowanie faktycznej równości między kobietami i mężczyznami, opracowanie polityk i środków, których celem będzie udzielenie ochrony i pomocy wszelkim ofiarom przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, promowanie międzynarodowej współpracy z myślą o eliminacji przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Podstawowym zarzutem stawianym Konwencji jest uznanie przez nią, że przemoc wobec kobiet jest skutkiem „nierównych stosunków władzy pomiędzy kobietami a mężczyznami, warunkowanymi na przestrzeni wieków przypisywaniem kobietom i mężczyznom specyficznych ról społecznych” (Olszewska 2016: 182). W przekonaniu Autorki Konwencja w najdalej idący sposób zobowiązuje państwa-strony do zapobiegania przemocy wobec kobiet, w tym w szczególności poprzez edukację, szkolenie profesjonalistów, podejmowanie efektywnych interwencji w środowisku i wprowadzanie specjalistycznych programów terapeutycznych, a także dostępu do bezpłatnej pomocy. Wreszcie pomimo, że Unia Europejska zgodnie z traktatami i orzecznictwem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości nie jest wyposażona w kompetencje szczegółowego regulowania praw podstawowych, w tym praw kobiet i dzieci, to jednak istotne znaczenie w tym zakresie mają wypracowane w ramach jej porządku dokumenty, w tym w szczególności Karta Praw Podstawowych, przyjęta w 2001 r. na szczycie w Nicei (Dz. Urz. UE z 14.12.2007 r., C 303). Stanowi ona wyraz wyraźnego trendu w postrzeganiu wspólnoty, jaką jest Unia Europejska, nie tylko poprzez pryzmat wspólnych interesów gospodarczych i ekonomicznych, ale również wspólnej dbałości o zapewnienie ochrony praw człowieka (Hołda 2004: 88). Za niezwykle istotną inicjatywę unijną należy uznać kolejne edycje programu Daphne, zapoczątkowanego w 1997 r., jako reakcja Komisji Europejskiej wobec problemu przemocy względem kobiet, młodzieży i dzieci, który w Europie zaczął być postrzegany jako szczególnie dotkliwy problem społeczny.

Nie ulega wątpliwości, że ochrona przed przemocą w rodzinie ma swoje początki w uregulowaniach prawa międzynarodowego. Stamtąd wywodzą się przepisy dotyczące równouprawnienia kobiet i mężczyzn, przepisy o prawie do godności, do życia w bezpiecznych warunkach i wiele innych regulujących prawa i wolności każdej jednostki ludzkiej. Pod względem formalnym prawa człowieka to dziedzina prawa konstytucyjnego i międzynarodowego, której zadaniem jest zinstytucjonalizowana obrona praw każdego człowieka (Olszewska 2016: 189).

Poszczególne państwa europejskie przyjęły różne modele tworzenia systemu kontroli przemocy domowej i wysiłków zmierzających do ich „uszczelnienia” w od-

powiedzi na wciąż niepokojące statystyki występowania tego zjawiska. Nasilenie się przemocy wobec kobiet i przemocy domowej w 2021 roku na skutek izolacji domowej wywołanej przez ogólnoswiatową pandemię Covid 19 detrimuje dalsze rewidowanie mechanizmów wsparcia proponowanych na poziomie profesjonalistów pracujących w obszarze przemocy. Systemy niektórych państw europejskich (między innymi Austrii od 1997 r., Wielkiej Brytanii od 2004 r., Cypru od 2004 r., Hiszpanii od 2004 r., Bułgarii od 2005 r. i Polski od 2005 r.) opierają się na ukierunkowanym, kompleksowym i interdyscyplinarnym podejściu do problemu przemocy. Dążą do uregulowania wszelkich przepisów w jednym akcie ustawodawczym, poświęconym wyłącznie tej problematyce (Właźlak 2019: 136). Sam model konceptualny poszczególnych systemów przeciwdziałania i kontrolowania przemocy może odnosić się bądź do przemocy domowej czy przemocy w rodzinie, gdzie dobrem chronionym prawnie jest dobro rodziny jako integralnej instytucji społecznej bądź perspektywę przemocy ze względu na płeć jako strukturalną formę dyskryminacji, stanowiącą immanentną cechę społeczeństwa, budowanego o oparciu o historyczną nierówność pomiędzy płciami (Grzyb 2017: 342–343).

1.2. Porządek krajowy

Polskie prawo traktowało problem przemocy początkowo wyłącznie przez pryzmat reakcji prawno-karnej, kwalifikując ją jako przestępstwo znęcania się, które specjalizowane było już na gruncie kodeksu karnego z 1969 r. i powtórzone w nieco innym brzmieniu w kodeksie karnym z 1997 r. w art. 207. Wprowadzenie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w jej pierwotnym brzmieniu w 2005 roku, nie gwarantowało należytej ochrony osobom doznającym przemocy, choć w pewnym sensie należy uznać je za przełomowe – po raz pierwszy zaczęto poszukiwać skutecznych mechanizmów ochronnych poza systemem reakcji karnej. Polskie ustawodawstwo wpisywało się od początku w model konceptualny charakterystyczny dla perspektywy przemocy domowej/przemocy w rodzinie (Grzyb 2017: 342). Dopiero jednak gruntowana nowelizacja z 2010 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842)¹ zasadniczo zmieniła filozofię kontrolowania środowisk borykających się z problemem przemocy, kładąc nacisk na interdyscyplinarną, wieloaspektową pomoc dla osoby doznającej przemocy i możliwość odseparowania sprawcy w trybie cywilnym, obejmując ochroną nie tylko członków rodziny, ale szerszy krąg osób, w tym osób najbliższych czy wspólnie zamieszkujących i gospodarujących.

Zastrzeżona dotąd dla funkcjonariuszy Policji procedura „Niebieskiej Karty” stała się narzędziem pracy członków zespołów interdyscyplinarnych, w skład

¹ Ustawa zmienia: ustawę z dnia 25 lutego 1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy; ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego; ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji; ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny; ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego; ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy; ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej oraz ustawę z dnia 27 sierpnia o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

których powołano przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia oraz organizacji pozarządowych, a także kuratorów sądowych i fakultatywnie prokuratorów. Zespoły działające na podstawie porozumień z wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta zostały wyposażone w kompetencję tworzenia grup roboczych, powoływanych w celu diagnozowania i rozwiązywania indywidualnych przypadków przemocy. Konstrukcja zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych, a także powierzone im zadania nie pozwalają na uznanie ich za organ administracyjny. Wyklucza to możliwość stosowania podczas realizowanych działań procedury administracyjnej. Są one organami administracyjnymi w znaczeniu funkcjonalnym, jednak nie w znaczeniu ustrojowym (Wrona 2020: 73–74). Od 2010 r. nastąpiła zasadnicza zmiana w formalno-prawnym podejściu do kontrolowania przemocy i w podstawowych założeniach co do metod reagowania na nią. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 16 lipca 2014 r. (III Ca 334/14) „celem zamieszczenia w ustawie rozwiązań dotyczących ochrony przed przemocą w rodzinie nie była chęć penalizowania przemocy, a jedynie możliwość uzyskania ochrony przez osoby nią pokrzywdzone”. W treści postanowienia sąd podkreślił, że ocena, czy w danej sytuacji mamy do czynienia z przemocą, winna następować niezależnie od tego, czy nastąpiła weryfikacja znamion popełnienia czynu zabronionego z art. 207 k.k. lub innych artykułów kodeksu karnego. Niezależnie od możliwości do zastosowania ścieżki karnej, uzasadnionej koniecznością reagowania we wszystkich tych sytuacjach, w których podczas stosowania przemocy wobec osób najbliższych dochodzi do popełnienia przestępstwa, polski ustawodawca zapoczątkował proces budowania systemu przeciwdziałania przemocy w oparciu o współdziałanie służb, które z perspektywy różnych doświadczeń zawodowych mają przede wszystkim uruchamiać działania zapobiegawcze i wspierające. Polegają one przede wszystkim na diagnozowaniu problemu przemocy, podejmowaniu działań przeciwdziałających, inicjowaniu interwencji środowiskowych, czy działaniach informacyjnych, dotyczących możliwości uzyskania wsparcia i pomocy w środowisku lokalnym, a także realizacji planu pomocy indywidualnej i monitorowaniu środowisk dotkniętych lub zagrożonych przemocą.

Najwięcej wątpliwości natury prawnej wzbudziły dwie przewidziane w nowelizacji z 2010 r. procedury. Uregulowana w art. 11a procedura wydania cywilnoprawnego nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym przez osobę stosującą przemoc oraz przewidziana w art. 12a procedura odebrania dziecka w sytuacji zagrożenia jego zdrowia i życia w związku z przemocą (Wiktorska 2020: 112–114). Pierwsza z wymienionych procedur stworzyła podstawę do późniejszego, precyzyjnego uregulowania instytucji nakazów i zakazów, umożliwiających odseparowanie osoby stosującej przemoc od osób doświadczających przemocy. Jest ona zgodna z wymogami Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule 11 maja 2011 r. (Konwencji Antyprzemocowej), którą Polska

podpisała 18 grudnia 2012 r., a ratyfikowała dopiero 27 kwietnia 2015 r. Daje ona możliwość, niezależnie od postępowania karnego i procedury „Niebieskiej Karty”, szybkiego i stosunkowo prostego usunięcia osoby stosującej przemoc z lokalu. Umożliwiono zastosowanie tej procedury w stosunku do członka rodziny, stosującego przemoc wobec osób wspólnie z nim zajmujących lokal, niezależnie od tytułu prawnego do lokalu i z pominięciem przepisów o konieczności zapewnienia lokalu zastępczego oraz przepisów ochronnych ograniczających możliwości eksmisji (Sakowicz 2010). Uprawniony do wydania nakazu jest sąd cywilny właściwy dla miejsca położenia nieruchomości. Przyjęto nieprocesowy tryb wydania nakazu i zobowiązano sąd do niezwłocznego ogłoszenia rozprawy, nie później niż w terminie jednego miesiąca od dnia złożenia wniosku, co z perspektywy długich terminów postępowań sądowych należy uznać za istotne. Nakaz zyskał przymiot natychmiastowej prawomocności i wykonalności oraz charakter bezterminowy. Dopiero jego sądowe uchylene, możliwe w przypadku ustania okoliczności uzasadniających jego wydanie – czyli stosowanie przemocy – uprawnia adresata nakazu do ponownego zajęcia mieszkania². Sąd Okręgowy w Łodzi w orzeczeniu z dnia 25 kwietnia 2014 r. (1536/13) dodatkowo wyjaśnił, że

roszczenie oparte o art. 11a ust. 2 o uchylenie nakazu opuszczenia lokalu ma na celu nie ochronę własności, jak ma to miejsce w przypadku roszczenia petytoryjnego, lecz jedynie zabezpieczenie członka rodziny przed przemocą. O ile zatem rozstrzygnięcie w przedmiocie eksmisji zmierza do określenia sytuacji prawnej danej osoby, przesądzając o tym czy danej osobie przysługuje bądź nie tytuł prawny do władania określonym lokalem mieszkalnym, o tyle roszczenie w trybie 11a ma na celu jedynie doraźne zapobieżenie eskalacji przemocy. Nakaz opuszczenia lokalu orzekany na podstawie wskazanego przepisu w ogóle nie przesądza o braku tytułu prawnego do lokalu, jak też nie powoduje utraty takiego tytułu, a jedynie tymczasowe ograniczenie korzystania z lokalu.

Odbiera to sprawcy jakiegokolwiek argumenty do składania zażalenia na taki nakaz. Może on wyłącznie zaprzestać stosowania przemocy. Egzekucja orzeczenia następuje na podstawie ogólnych przepisów procedury cywilnej, dotyczących obowiązku opróżnienia lokalu służącemu zaspokajaniu potrzeb bytowych dłużnika. Faktyczną przeszkodą początkową na etapie egzekucji okazał się jednak obowiązek wniesienia zaliczki na poczet przeprowadzenia egzekucji i niedostateczna wiedza osób zainteresowanych o możliwości uzyskania zwolnienia z tego obowiązku na podstawie art. 771 k.p.c. W obecnym stanie prawnym zwolnienie wnioskodawcy od konieczności ponoszenia kosztów komorniczych nie budzi żadnych kontrowersji, a już od 1 stycznia 2018 r. w Regulaminie urzędowania sądów powszechnych katalog spraw pilnych poszerzono o sprawy z art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Starzewski 2018). Warto jednak w tym miejscu podkreślić

² Art. 11a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 1390 ze zm.).

z całą mocą, że art. 11a, jako przepis szczególny, nie może podlegać interpretacji rozszerzającej i nie może być stosowany w każdej sytuacji konfliktowej zaistniałej pomiędzy osobami zajmującymi wspólnie lokal mieszkalny, a jedynie w sytuacji stosowania przemocy przez jednego z domowników w stosunku do innych na zasadzie wyraźnej relacji – sprawca przemocy i ofiara, co doprecyzował Sąd Okręgowy dla Warszawy-Pragi w orzeczeniu z dnia 2 lipca 2019 r. (IV Ca 712/19). Uregulowania prawne dotyczące opisywanego nakazu, sformułowane zostały początkowo dość lakonicznie, jednak pod wpływem kształtującego się orzecznictwa sądów cywilnych, wskazującego kierunki interpretacyjne dla art. 11a, ustawodawca zdecydował się na daleko bardziej precyzyjne i szerokie uregulowanie tej kwestii. Wprowadzając ustawę z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, nie tylko doprecyzował regulacje w zakresie możliwości uzyskania przez osobę doznającą przemocy sądowego nakazu opuszczenia lokalu w trybie cywilnym (między innymi precyzując definicję zajmowania lokalu i skracając termin do wydania nakazu do jednego miesiąca od dnia złożenia wniosku), ale dodatkowo wprowadził kolejną procedurę chroniącą osoby doznające przemocy, możliwą do natychmiastowego zastosowania przez funkcjonariuszy Policji w związku z podejmowanymi interwencjami środowiskowymi (Wiktorska 2021: 80–90). Funkcjonariusze Policji zyskali uprawnienie do wydania nakazu opuszczenia lokalu i zakazu zbliżania się, w sytuacji, w której ustalili, że w rodzinie dochodzi do stosowania przemocy podczas podjętej interwencji lub jeżeli zgłosiła ją osoba doznająca przemocy, bądź kurator sądowy lub pracownik jednostki organizacyjnej pomocy społecznej w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych. Obowiązkiem Policji jest niezwłoczne doręczenie odpisu wydanego nakazu lub zakazu prokuratorowi oraz zawiadomienie właściwego miejscowo zespołu interdyscyplinarnego, a także właściwego miejscowo sądu opiekuńczego, jeżeli w lokalu zamieszkuje osoby małoletnie. Nowelizacja stanowi kolejny krok w celu realizacji zasady podejmowania skoordynowanych, interdyscyplinarnych działań w środowisku dotkniętym przemocą. Lokalne praktyki pokazują, że w wielu gminach brak jest dostatecznej wymiany informacji, a przedstawiciele poszczególnych podmiotów współpracują ze sobą na niewystarczającym poziomie. Nakaz i zakaz wydawane są ze skutkiem natychmiastowym na okres nie dłuższy niż do 14 dni. Następnie tracą moc, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia przedłużającego, lub ich adresat został zatrzymany, bądź orzeczono w stosunku do niego środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub orzeczono okresowe opuszczenie lokalu tytułem środka zabezpieczającego. Osobie, której dotyczy nakaz lub zakaz, przysługuje prawo do złożenia w terminie 3 dni od jego doręczenia zażalenia do właściwego miejscowo ze względu na położenie nieruchomości, na której usytuowany jest lokal sądu rejonowego. Sąd jest zobowiązany do rozpoznania sprawy w terminie nie dłuższym niż 3 dni. Za nieprzestrzeżenie orzeczenia sądu cywilnego o zobowiązaniu do opuszczenia przez sprawcę przemocy lokalu, zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym i zakazu zbliżania się do mieszkania i jego

najbliższego otoczenia lub policyjnego zakazu i nakazu, grozi odpowiedzialność na podstawie art. 66b k.w. Zagrożenie karą aresztu, ograniczenia wolności lub grzywny powinno zwiększyć egzekwowalność przepisów. Analogiczne uprawnienia uzyskali żołnierze Żandarmerii Wojskowej, którzy mogą wydać zarówno nakaz opuszczenia lokalu przez osobę podejrzaną o stosowanie przemocy, jak i zakaz zbliżania się do określonej osoby lub miejsca jej zamieszkania. Decyzja o wydaniu nakazu lub zakazu podejmowana przez funkcjonariusza Policji lub przedstawiciela Żandarmerii Wojskowej, z jednej strony umożliwia zdecydowane i natychmiastowe odseparowanie osoby stosującej przemoc, ale budzi też pewne zastrzeżenia. Decyzje podejmowane są przez interweniujących funkcjonariuszy w sposób uznaniowy, często bez większego rozeznania w sytuacji danego środowiska. Możliwość ich wydania także pod nieobecność osoby podejranej o stosowanie przemocy we wspólnym lokalu, może prowadzić do nadużyć i prób manipulacji ze strony osób uznających się za doświadczające przemocy, zwłaszcza w rodzinach konfliktowych lub w tych, w których aktualnie toczą się postępowania rozwodowe lub sprawy o opiekę nad małoletnimi (Czerederecka 2020: 51–60).

Druga z wprowadzonych procedur dotyczy odebrania dziecka z rodziny w związku z istniejącą tam przemocą. Ustawodawca dość niefortunnie posłużył się sformułowaniem „odebranie dziecka z rodziny” gdyż w istocie jest to procedura zabezpieczająca dziecko przed przemocą, w sytuacji, w której jego życie lub zdrowie są bezpośrednio zagrożone. Nie stanowi ona ingerencji we władzę rodzicielską. Jest działaniem *ad hoc* koniecznym ze względu na międzynarodowe i konstytucyjne standardy. Art. 72 Konstytucji RP wyraża jasno obowiązek zapewnienia ochrony praw dziecka i zobowiązuje organy władzy publicznej do natychmiastowego reagowania w tym zakresie na żądanie każdego, kto domaga się tego, aby chronić dziecko przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Niewątpliwie należy się zgodzić, że odebranie dziecka z rodziny jest drastyczną ingerencją w jego życie, wywołującą zmiany w relacjach między nim a pozostałymi członkami rodziny, a także powodującą zmiany faktycznego układu sił w rodzinie (Słyk 2015: 263). Jednak traktowana jest ona jako ostateczność, chroniąca dziecko przed bezpośrednim zagrożeniem życia i zdrowia. Procedurę przeprowadza pracownik socjalny, w ramach wykonywanych czynności służbowych, przy udziale funkcjonariusza Policji i przedstawiciela służby zdrowia. Jest ona bezzwłocznie poddawana kontroli sądowej, zarówno pod względem legalności, jak i zasadności jej zastosowania. Po odebraniu dziecka z rodziny zostaje ono umieszczone u osoby najbliższej wspólnie niezamieszkującej, w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo wychowawczej, przy czym zarówno rodzicom, jak i opiekunom prawnym i faktycznym przysługuje możliwość złożenia do sądu zażalenia na przeprowadzoną czynność.

Obydwie opisane procedury polegają na znaczącej ingerencji państwa w relacje pomiędzy osobami bliskimi. Wprowadzenie ich wydaje się jednak konieczne z uwagi na specyfikę cyklu przemocy i zachodzące w jego trakcie mechanizmy psychologiczne, z powodu których osoby w nią uwikłane nie są sobie w stanie samodzielnie poradzić bez wsparcia i interwencji z zewnątrz (Kiluk 2009). Fak-

tyczne odseparowanie osoby stosującej przemoc pozwala jej bliskim na nabranie dystansu, skorzystanie z porady i pomocy, a przede wszystkim podjęcie decyzji w zakresie zaplanowania najbliższej przyszłości, co jest warunkiem koniecznym do korzystania przez nich z dalszej pomocy i wsparcia. Zabezpieczenie dziecka, w sytuacji kiedy jego życie i zdrowie są bezpośrednio zagrożone na skutek stosowania względem niego lub innych członków rodziny przemocy, jest konieczne. Zagrożenie życia lub zdrowia dziecka ocenia się w oparciu o takie okoliczności, które godzą w jego zdrowie fizyczne lub psychiczne, a także wszelkie zaniedbania, wynikające z niedostatecznie sprawowanej opieki osobistej nad dzieckiem. Są to okoliczności bardzo szerokie, jednak samo ich wystąpienie nie implikuje konieczności uruchomienia procedury odebrania dziecka, istotne jest aby wskazane zagrożenia miały charakter bezpośredni, przy czym wykluczona jest możliwość domniemania bezpośredniości zagrożenia (Wrona 2020: 128).

2. Kontrowersje natury społeczno-kulturowej

W kontekście poruszanej problematyki, warto przypomnieć, że nawet najprecyzyjniej sformułowane przepisy, nie zawsze gwarantują efektywność realizacji celów, uzasadniających ich ustanowienie. Przyjęte przez – w założeniu racjonalnego – ustawodawcę prawo nie gwarantuje możliwości jego skutecznej realizacji. Zgodnie z hipotezą trójstopniowego działania prawa stworzoną przez Adama Podgóreckiego (1998) skuteczność działania określonego aktu prawnego jest uzależniona od trzech zmiennych: po pierwsze od samej treści przepisu prawnego i stojącej za nią woli ustawodawcy, po drugie – od swoistej podkultury, która jest łącznikiem pomiędzy poleceniami ustawodawcy a zachowaniami społecznymi i wreszcie od bezpośrednich realizatorów przepisów prawnych. Tak więc, nawet jeśli przepisy prawa nie budzą wątpliwości w zakresie ich racjonalności i zgodności z przyjętymi standardami międzynarodowymi i krajowymi, efektywność ich stosowania może znacząco odbiegać od zakładanych celów. Przepisy prawne dotyczące przeciwdziałania i kontrolowania przemocy wobec osób najbliższych są problematyczne we wszystkich trzech wymiarach. Kontrowersje wśród polityków i opinii publicznej pojawiały się już na etapie prac legislacyjnych. Wiele dyskusji budziło przyjęcie Konwencji Antyprzemocowej i podejmowane próby dostosowania do niej ustawodawstwa krajowego. Pojawiały się pod jej adresem zarzuty, że „hołduje ideologicznemu podejściu”, jej przyjęcie może prowadzić do „wywierania międzynarodowego nacisku mającego zmusić Polskę do akceptacji ideologicznie motywowanych rozwiązań prawnych, w tym upowszechnienia aborcji”, wskazywano także, że „przepisy Konwencji budzą istotne wątpliwości w świetle konkretnych przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej, mianowicie art. 25 ust. 2 w związku z art. 13; art. 48 ust. 1; art. 18; art. 32 i art. 33 oraz art. 42 ust. 2

i art. 2 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji” (Banasiuk 2014: 6–8). Za szczególnie problematyczne zostało uznane naruszenie zasady równości i zakazu dyskryminacji, posługiwanie się pojęciem płci kulturowej (*gender*) i wymuszanie demontażu istniejących struktur społecznych. Zarzuty o ideologicznej tożsamości Konwencji nie zostały jednak poparte argumentami merytorycznymi, skupiono się na głęboko ideologicznej i subiektywnej argumentacji, twierdząc, że Konwencja

traktuje patologie życia społecznego jako zjawisko obiektywne, zdeterminowane przez strukturę społeczną i zakłada konieczność przekształcenia tej struktury pod dyktando założeń znajdujących wyraz w Preambule do Konwencji, posługującej się koncepcjami o wyraźnie marksistowskich inspiracjach (odwieczna walka płci, strukturalna przemoc jako narzędzie dominacji „płci panującej” – mężczyzn) (Banasiuk 2014: 27).

Na poziomie legislacyjnym wiele kontrowersji wzbudzały również instytucje wprowadzane bezpośrednio do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Uregulowana w art. 12a procedura odebrania dziecka z rodziny na skutek bezpośredniego zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z przemocą została nawet zaskarżona do Trybunału Konstytucyjnego (wniosek do TK 2014). Przed wszystkim zarzucano jej brak zgodności z art. 12 i z art. 8 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, chroniącym prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz zakazującym ingerencji władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, oraz z następującymi artykułami Konstytucji RP: art. 9, art. 31 ust. 1, art. 45, art. 78. Zarzuty dotyczyły przede wszystkim nadmiernego i nieuzasadnionego ingerowania w prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami i własnym sumieniem oraz nieproporcjonalną ingerencję w autonomię rodziny.

Pod wpływem przekazów medialnych, nie zawsze rzetelnie i merytorycznie przekazujących relacje o decyzjach podejmowanych przez ustawodawcę, opinia publiczna, stanowiąca podkulturę prawną w rozumieniu, jakie nadał jej Adam Podgórecki, niezbyt przychylnie odnosiła się zarówno do ratyfikowania Konwencji Antyprzemocowej, jak i implementowanych na grunt prawa krajowego procedur, wzmacniających ochronę osób dotkniętych przemocą oraz budowania coraz szczelniejszego systemu przeciwdziałania przemocy. Co prawda Polacy, w większości nie zgadzali się ze stereotypami dotyczącymi przemocy wśród osób najbliższych, jednak poziom poparcia dla niektórych z nich był niepokojący, w czasie, kiedy opracowywano nowe przepisy. Przed wszystkim panowało przeświadczenie, że osoby dotknięte przemocą akceptują swoją sytuację i dlatego nie zgłaszają problemów i nie ubiegają się o pomoc. Częste było zrzucanie na ofiary odpowiedzialności za doświadczaną przez nie przemoc, a nawet przeświadczenie, że sprawca zaprzestanie stosowania przemocy, jeżeli nie będzie prowokowany. Znaczna część społeczeństwa deklarowała przyzwolenie dla kłótni w rodzinie, obrażania i wyzywania, a nawet szarpania i popychania. Za powód do niepokoju uznawano dopiero wyraźne oznaki przemocy fizycznej. Przemoc ekonomiczna

uznawana była za przejaw gospodarności. Zdecydowanie częściej mężczyźni niż kobiety zgadzali się z obiegowymi opiniami i stereotypami dotyczącymi przemocy seksualnej (CBOS 2012).

W ramach 16 dni Akcji przeciw przemocy ze względu na płeć, organizowanej pod auspicjami Rzecznika Praw Obywatelskich ustalono, że w 2021 r. postawy Polaków wobec przemocy i konieczności jej zapobiegania oraz zwalczania znacząco się zmieniły.

Ok. 85–90% respondentów uznaje przypadki przemocy w rodzinie za nieakceptowalne. Dowodzą one pozytywnego trendu zmian w percepcji przemocy w rodzinie jako zjawiska negatywnego. Nadal jednak blisko 10% społeczeństwa (ok. 3 mln osób) uznaje za normalne pewne zachowania przemocowe, co uzasadnia kontynuowanie działań zwiększających świadomość społeczną na temat zjawiska przemocy w rodzinie (Okrasa 2021).

W ramach akcji zwrócono uwagę na zasadność i konieczność wprowadzenia projektowanych zmian w budowaniu systemu przeciwdziałania przemocy, w tym w szczególności na konieczność zmiany tytułu ustawy i zastąpienie pojęcia „przemocy w rodzinie” „przemocą domową”, co umożliwi właściwe spojrzenie na jednostkę jej doświadczającą, a nie rodzinę jako taką, w której przemoc występuje. Podkreślono konieczność objęcia definicją przemocy domowej także przemocy ekonomicznej oraz uznanie za osobę stosującą przemoc nie tylko „członka rodziny” w rozumieniu art. 115 § 11 k.k., ale także byłych małżonków, partnerów i osób bliskich, z którymi ofiara wspólnie nie gospodaruje i nie zajmuje lokalu mieszkalnego.

Problemy występujące wśród bezpośrednich realizatorów prawa dotyczą z kolei m.in.: trudności w poszczególnych gminach z wypracowaniem efektywnej współpracy w ramach instytucji zespołu interdyscyplinarnego, wątpliwości związanych z trybem powołania zespołu, jego składem i organizacją, zakresem uprawnień i obowiązków, a także trudności z ich realizacją, wynikających z braku odrębnego wynagrodzenia za udział w pracach zespołu i niewyposażeniu zespołu w osobowość prawną. Kontrowersje wywołują również możliwości daleko idącej ingerencji w sprawy rodzin, w szczególności upoważnienie członków zespołu do przetwarzania wrażliwych danych oraz możliwość podejmowania interwencji na podstawie procedury „Niebieskiej Karty” (Właźlak 2012: 63–73). Członkowie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych często mają problemy z właściwą interpretacją przepisów, dotyczących obowiązku zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie ściganego z urzędu, o którym dowiedzieli się w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych, w zestawieniu z przepisem zobowiązującym ich do zachowania poufności w zakresie wszelkich informacji i danych, które uzyskali przy realizacji przypisanych im zadań³. Członkowie zespołów interdyscyplinarnych mają niedo-

³ Informacje pozyskane w trakcie badań pilotażowych prowadzonych przez Autorkę w 2021 r. na terenie wybranych gmin: Nałęczów, Aleksandrów Łódzki, Opole, Giżycko, Ko-

stateczne wsparcie prawne, brakuje im również dostępu do superwizji, co z uwagi na specyfikę pracy powinno być standardem. W niektórych gminach zespoły interdyscyplinarne funkcjonują wyłącznie w znaczeniu organizacyjno-formalnym, ograniczając swoją działalność do zwoływanych raz na trzy miesiące posiedzeń i przygotowywaniu dokumentacji sprawozdawczej. Częstym problemem jest brak udziału przedstawicieli poszczególnych podmiotów w spotkaniach zespołów, ich członkowie nie zawsze rozumieją istotę interdyscyplinarnej współpracy, skupiając się przede wszystkim na wykonywaniu obowiązków służbowych wyłącznie w ramach własnej profesji. Największe obciążenie pracą w ramach zespołów mają pracownicy socjalni, co wynika również z faktu, że to na jednostkach pomocy społecznej spoczywa organizacyjno-techniczna obsługa funkcjonowania zespołów.

Specyfika zawodu pracownika socjalnego polega na tym, że w swojej codziennej praktyce zawodowej odgrywa on wiele ról pełnionych w stosunku do klienta, instytucji i społeczności. Najczęściej pracownikowi socjalnemu przypisuje się rolę: planisty, arbitra, pośrednika, mediatora, negocjatora, badacza, terapeuty i doradcy oraz osoby kierującej do właściwych źródeł pomocy (Kaźmierczak, Luczyńska 1998).

Prestiż zawodu pracownika socjalnego w polskim społeczeństwie jest niski, a wykonywana przez niego działalność oceniana zazwyczaj z góry jako nieefektywna lub nadmiernie opresyjnie godząca w sferę prywatności i wolności osobistej. Pracownicy socjalni czują się niepewnie wykonując swoje obowiązki, obawiają się zarzutu przekroczenia kompetencji, a czasem doświadczają bezpośrednich szykan

strzyń nad Odrą, Jabłonna Lacka, Lublin, Warszawa – Ursynów. Część spotkań odbyła się w formie zdalnej i uczestniczyły w nich osoby pracujące w różnych rejonach Polski, łącznie wzięło w nich udział około 180 osób. Badania dotyczyły prawnych i faktycznych uwarunkowań funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych. Ich celem było przeprowadzenie w małej skali testu narzędzi, zmierzających do opracowania kwestionariusza wywiadu dla badań właściwych. Badania miały charakter fokusowy, czyli prowadzone były w oparciu o technikę badawczą, opartą na interakcji grupy uczestników, która stanowi źródło danych dla badacza, aktywnego i „obecnego” podczas badania. Wśród przedstawicieli wybranych gmin, dobranych metodą dostępności i zgody uczestników, prowadzono dyskusje z profesjonalistami pracującymi w ramach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych. Pozwoliło to na w miarę możliwości jednorodny dobór uczestników, zawsze był to pracownik socjalny, funkcjonariusz Policji, przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, nie zawsze przedstawiciel oświaty lub służby zdrowia i kurator. Uczestnicy mieli możliwość swobodnego wypowiedzenia się w dyskusji, w toku której kierowałam pytania dotyczące oceny obowiązujących przepisów prawnych, ich praktycznej przydatności, zrozumiałości i możliwości stosowania, współpracy przedstawicieli poszczególnych podmiotów i ograniczeń w tej współpracy, instrumentów gwarantujących efektywną współpracę zarówno z osobami stosującymi przemoc, jak i osobami doznającymi przemocy, satysfakcji i oceny pracy wykonywanej w ramach systemu zapobiegania i przeciwdziałania przemocy w rodzinie, postulowanych zmian legislacyjnych i organizacyjno-administracyjnych, dostępności profesjonalistów do pomocy prawnej i możliwości skorzystania z superwizji. Szczegółowy opis uzyskanych rezultatów wykracza poza problematykę poruszaną w tekście.

ze strony klientów. W przekazach medialnych pracownik socjalny jest również często przedstawiany jako osoba, która „siedzi” za biurkiem. Ten najczęściej powielany stereotyp jest bardzo szkodliwy – przeczy zasadzie pracy socjalnej (Szyska 2012). W związku z powyższym konieczne jest podjęcie starań w kierunku wykreowania pozytywnego wizerunku pracowników socjalnych, bez którego ich prestiż, a co za tym idzie – gotowość do współpracy, pozostaną na stosunkowo niskim poziomie. Dotyczy to oczywiście obowiązków wykonywanych przez pracowników socjalnych ogółem, ale wszystkie znajdują swoje odzwierciedlenie także w pracy z rodzinami dotkniętymi problemami przemocowymi.

Warto pamiętać, że realizatorami prawa są także osoby borykające się z problemem przemocy. Bardzo wiele zależy od ich zaangażowania we współpracę z zespołami interdyscyplinarnymi i grupami roboczymi. Współpraca ta z założenia nie jest łatwa, ponieważ osoby stosujące przemoc zazwyczaj negują naganność swojego zachowania, wypierają się problemów alkoholowych lub stosują technikę neutralizacji w postaci „kozła ofiarnego”. Dodatkowo przemoc domowa uważana jest za asymetryczną płciowo i skorelowaną z „tradycyjnym” podziałem władzy, a więc pochodną patriarchalnego, tradycyjnego układu stosunków rodzinnych (Grzyb, Ostaszewski 2018: 127). Osoby dotknięte przemocą czują się z kolei współodpowiedzialne, a często winne występującym relacją przemocowym. Są zstraszone, często współzależnione od sprawców. Mają niepewną sytuację prawną i bytową. Obawiają się stygmatyzacji i wykluczenia. Wreszcie, czują się bezsilne na skutek doświadczanej często wtórnej wiktymizacji ze strony specjalistów, do których zgłaszają się w celu uzyskania ochrony. Wszystko to powoduje, że zakładane przez ustawodawcę cele stawiane na płaszczyźnie konstruowania przepisów prawnych, osłabiane na płaszczyźnie społecznej podkultury, w dużym stopniu nie są realizowane na płaszczyźnie działających jednostek. Nie znaczy to, że nie należy podejmować wysiłków, zmierzających do rozbudowywania i doprecyzowania materii legislacyjnej, dotyczącej organizacji systemu przeciwdziałania przemocy, w szczególności z uwzględnieniem standardów międzynarodowych. Towarzyszyć temu powinno stałe podnoszenie kultury prawnej społeczeństwa i zachęcanie do wyzbywania się stereotypów i uprzedzeń, a także wsparcie dla profesjonalistów pracujących bezpośrednio w środowiskach dotkniętych lub zagrożonych przemocą.

3. Projektowane zmiany legislacyjne

Podstawą rozbudowywania obecnie obowiązującego w Polsce systemu przeciwdziałania przemocy wobec osób najbliższych jest Konwencja Antyprzemocową. Pomimo wielu kontrowersji, zarówno w środowisku politycznym, jak i społecznym Polska podpisała i ratyfikowała Konwencję, a tym samym zobowiązała się do szerokiej ochrony osób doznających przemocy i zagwarantowania możliwości

efektywnego odseparowania sprawcy przemocy poprzez wprowadzenie egzekwawalnych zakazów zbliżania się i nakazów ochrony. W ustawodawstwie krajowym uwzględnione zostały niektóre wymogi, bezpośrednio z niej wynikające, w szczególności w zakresie umożliwienia za pomocą kilku alternatywnych procedur skutecznego odseparowania osoby stosującej przemoc od doznającej przemocy. Wciąż jednak polski system przeciwdziałania przemocy wśród osób najbliższych w stopniu niedostatecznym uwzględnia wymogi konwencyjne. 30 września 2021 r. przedłożony został rządowy projekt nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw⁴ (UD296). Na dzień 31 grudnia 2021 r. znajdował się on na etapie opiniowania. Przyspieszenie prac nad projektem jest niezwykle istotne, przede wszystkim z tego powodu, że z końcem 2021 r. przestał obowiązywać Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Program ten obowiązywał tylko przez rok. Uzasadniając pilną konieczność nowelizacji przepisów w zakresie przeciwdziałania przemocy wskazywano, że

przyjęcie krótkoterminowej perspektywy Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wynika z planowanych zmian w zakresie uregulowań prawnych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie i jednocześnie stanowić będzie punkt odniesienia uwzględniający doświadczenia realizatorów oraz dążenie do optymalizacji systemowych rozwiązań (Projekt uchwały Rady Ministrów b.d.: 18).

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej jako wnioskodawca, wskazuje, że celem projektu jest przede wszystkim dostosowanie obowiązujących obecnie regulacji do zmieniających się uwarunkowań oraz wprowadzenie kompleksowych rozwiązań, podnoszących skuteczność przeciwdziałania przemocy domowej, a także zniwelowanie skali tego zjawiska poprzez poprawę funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy na szczeblu centralnym, regionalnym oraz na szczeblu jednostek samorządu terytorialnego. Regulacje zawarte w projekcie adresowane są do osób doznających przemocy, w tym kobiet, mężczyzn, dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych, sprawców i świadków przemocy, a także podmiotów odpowiedzialnych za działanie systemu przeciwdziałania przemocy, czyli samorządów gminnych, powiatowych, wojewódzkich, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla osób doznających przemocy domowej, podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne oraz psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc, organów administracji rządowej i wojewódzkiej, Policji i Żandarmerii

⁴ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego; ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi; ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji; ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego; ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy; ustawę z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych; ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług; ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej; ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Wojskowej, sądów, kuratorów sądowych, jednostek ochrony zdrowia i jednostek oświaty. Projekt porządkuje i doprecyzowuje wiele kwestii, w tym w szczególności kwestie terminologiczne. Zmieniono w nim samą nazwę ustawy jak i nazwy zawartych w niej instytucji. Legalną definicję „przemocy w rodzinie” zastąpiono „przemocą domową”, co implikuje ujednoczenie całego aktu prawnego. Taki zabieg legislacyjny zgodny jest z nomenklaturą Konwencji Antyprzemocowej, która uznaje za przemoc domową, wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej, występujące w rodzinie lub gospodarstwie domowym lub pomiędzy byłymi lub obecnymi małżonkami lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara zamieszkują wspólnie.

W projekcie stygmatyzujące pojęcia „ofiara” i „sprawca przemocy” zastąpiono pojęciami „osoby doznającej przemocy” i „osoby stosującej przemoc”, co również implikuje konieczność ujednoczenia treści całego aktu prawnego. Zrezygnowanie z aparatu pojęciowego właściwego dla uregulowań prawno-karnych wydaje się słuszne ze względu na cywilno i *quasi*-administracyjno-prawny charakter ustawy. Oczywiście pewne zachowania występujące podczas przemocy mogą wypełniać znamiona przestępstw i powodować reakcję prawno-karną, jednak – należy jeszcze raz podkreślić, że przemoc, w rozumieniu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, nie może być utożsamiana z przestępstwem znęcania się spenalizowanym w art. 207 k.k. i żadnym innym. W sprawach dotyczących rodziny prawo karne wkracza jedynie wówczas, kiedy konieczne staje się rozgraniczenie zachowań społecznie nagannych i bezprawnych z formalnego punktu widzenia (Budyn-Kulik 2009: 1).

Najistotniejsze projektowane zmiany polegają na rozszerzeniu i zwiększeniu bezpieczeństwa i ochrony osób doznających przemocy domowej. Do legalnej definicji przemocy dodano pojęcie przemocy ekonomicznej, polegającej na wszelkich działaniach mających na celu uzyskanie kontroli w zakresie nabywania i korzystania z posiadanych przez tę osobę zasobów ekonomicznych. Umożliwiono również ochronę małoletnich doznających przemocy, także w charakterze świadków tej przemocy, a także objęto właściwością podmiotową ustawy osoby doznające przemocy i osoby stosujące przemoc będące byłymi małżonkami lub partnerami, pomimo braku przesłanki wspólnego zamieszkiwania lub prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego. Projekt przewiduje również zmiany w zasadach funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych, które mają zastąpić grupy diagnostyczno-pomocowe. Planowane jest zwiększenie częstotliwości obowiązkowych spotkań zespołu interdyscyplinarnego z co najmniej jednego co trzy do co jednego w ciągu dwóch miesięcy, przy pozostawieniu ogólnej zasady, że zespół interdyscyplinarny spotyka się w razie potrzeby.

Uregulowano pozycję zastępcy przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, który wykonuje obowiązki powierzone mu przez przewodniczącego i zastępuje go w czasie nieobecności. Zespołowi przydzielono zadanie opracowania i przyjęcia regulaminu powoływania i pracy poszczególnych grup diagnostyczno-pomocowych. Zespół otrzymał także możliwość realizacji powierzonych mu

zdań za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2020 r., poz. 344), co jest szczególnie istotne z uwagi na niepewną sytuację pandemiczną. Ostatnie dwa lata pandemii unaocniły wiele wątpliwości i pytań dotyczących zdalnej pracy zespołów w szczególności w kontekście ochrony i przetwarzania danych osobowych⁵. Wprowadzono zapis, że udział członka w posiedzeniu zespołu jest obligatoryjny, a każdorazowa nieobecność wymaga uprzedniego zawiadomienia przewodniczącego, zaś w przypadku trzykrotnej nieusprawiedliwionej nieobecności na posiedzeniu, przewodniczący informuje o tym instytucję, którą dany członek reprezentuje. Wprowadzenie środków dyscyplinujących członków do stawiennictwa na posiedzeniach wydaje się być dobrym rozwiązaniem, ponieważ często zdarzają się sytuacje, w których w posiedzeniu zespołu faktycznie bierze udział przewodniczący, pracownik socjalny i funkcjonariusz Policji, a pozostali członkowie usprawiedliwiają swoją nieobecność koniecznością wykonywania obowiązków wynikających z ich ustaw branżowych.

Grupa diagnostyczno-pomocowa (obecnie grupa robocza) powoływana ma być przez przewodniczącego niezwłocznie po podjęciu podejrzenia występowania przemocy i nie później niż 3 dni od otrzymania zgłoszenia. Grupa powoływana jest w celu dokonania diagnozy i oceny sytuacji w związku ze zgłoszonym podejrzeniem wystąpienia przemocy domowej, a także realizacji działań pomocowych w konkretnej rodzinie, gospodarstwie domowym. W jej skład obligatoryjnie powoływany jest pracownik socjalny specjalistycznego ośrodka wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz funkcjonariusz Policji. Fakultatywnie, w zależności od zindywidualizowanych potrzeb i konieczności dokonania oceny sytuacji oraz zaplanowania konkretnej pomocy, powoływani są także przedstawiciele pozostałych podmiotów wchodzących w skład zespołów interdyscyplinarnych lub przedstawiciele innych organizacji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, w zależności od potrzeb.

Istotną projektowaną zmianą jest wprowadzenie możliwości wystąpienia do sądu w trybie procedury cywilnej o zobowiązanie osoby stosującej przemoc do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych. Wniosek kierowany jest do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby stosującej przemoc. Uprawnionym do złożenia wniosku jest przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego lub odpowiednio komendant właściwej jednostki organizacyjnej Policji lub komendant właściwej jednostki organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej, jeżeli osobą stosującą przemoc jest odpowiednio funkcjonariusz Policji lub żołnierz pełniący czynną służbę wojskową.

⁵ W obecnym kształcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie art. 9c, dotyczący poufności danych osobowych wymaga ścisłego stosowania, ze względu na przepisy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/679 z 26.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46 WE (Dz. Urz. UE z 2016 r., L 119).

Projektowane zmiany w ocenie Autorki należy ocenić pozytywnie, jednak dalsze opóźnienia z ich przyjęciem i wprowadzeniem w życie są niepokojące, ponieważ stanowią one podstawę zarówno do opracowania Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na kolejną perspektywę czasową (obecnie na 2022 rok, również w perspektywie jednego roku), jak i delegują doprecyzowanie wielu kwestii szczegółowych w drodze odpowiednich rozporządzeń ministerialnych, w tym w szczególności rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” (Dz.U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245). Planowanie działań systemowych w zakresie przeciwdziałania przemocy zdecydowanie wymaga przyjęcia dłuższej perspektywy czasowej niż tylko rok, nie tylko ze względu na kwestie budżetowe czy organizacyjne, ale również ze względu na niepewność i trudności w planowaniu i realizowaniu działań podejmowanych przez przedstawicieli podmiotów, pracujących bezpośrednio z osobami dotkniętymi problemem przemocy.

Podsumowanie

Obowiązujące w Polsce regulacje prawne, dotyczące przeciwdziałania przemocy w relacjach między osobami najbliższymi są coraz bardziej kompleksowe i umożliwiają budowanie szczelnego systemu wsparcia dla środowisk doświadczających przemocy. W coraz szerszym zakresie realizują postulaty bezwzględnej ochrony osób doświadczających przemocy i umożliwienia skutecznego odseparowania sprawców przemocy od osób poszkodowanych, w trybie cywilnoprawnym. Budowanie systemu przeciwdziałania przemocy obok przepisów prawnokarnych jest konieczne, ponieważ nie wszystkie zachowania występujące w sytuacjach przemocowych wypełniają znamiona przestępstw. Ponadto reakcja prawnokarna jest często nieadekwatna do faktycznych problemów wynikających ze stosowania przemocy domowej. Nie chodzi tylko o długotrwałość postępowań, trudności dowodowe, czy brak współpracy z osobami pokrzywdzonymi przemocą, ale także często brak zrozumienia ze strony sędziów orzekających. W szczególności orzeczenie kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (będące najczęstszą praktyką) nie wpływa na rozwiązanie problemu, a często wręcz przeciwnie doprowadza do jego eskalacji. Oczywiście, nie jest zasadne aby całkowicie zrezygnować z reakcji prawnokarnych na pewne typy zachowań występujących podczas aktów przemocy domowej, tym bardziej, że przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece od lat należą do grupy przestępstw najczęściej popełnianych w Polsce (Konarska-Wrzošek 2012: 934–935). Kluczowe jest jednak wsparcie reakcji prawnokarnej reakcją interdyscyplinarną, zapewniającą pomoc lokalową, socjalną, prawną, psychologiczną i emocjonalną.

Warto również podkreślić, że nowelizacje prawa same w sobie nie są wystarczające do skutecznej ochrony osób przed przemocą ze strony bliskich. Konieczne jest stałe niwelowanie stereotypów w tym zakresie, podnoszenie świadomości i kultury prawnej społeczeństwa, a także wsparcie profesjonalistów bezpośrednio wprowadzających w życie przyjęte przepisy. Zmiany w ustawodawstwie jakie miały miejsce w Polsce na przełomie ostatnich 16 lat, w dużej mierze są odpowiedzią na deficyty i luki prawne, jakie ujawniły się w praktyce. Stąd potrzeba ciągłych konsultacji ze środowiskami eksperckimi pracującymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Kluczową rolę w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie odgrywa Policja [...]. Podczas gdy zachowania i decyzje ofiar mogą wydawać się irracjonalne, sprawcy w sposób bardzo logiczny potrafią tłumaczyć swoje postępowanie, przy czym najczęściej przedstawiają je jako akt słusznego ukarania ofiary, lub kwestionują swoją odpowiedzialność. Nie przyznają również, że ich zachowanie stanowi nie tylko akt agresji, lecz jest także mechanizmem sprawowania władzy i kontroli oraz narzędziem całkowitego podporządkowania ofiary woli sprawcy (Spurek 2020: 19).

Rola Policji w bezpośrednim reagowaniu na przemoc jest kluczowa nie tylko z tego powodu, że najczęściej to jej funkcjonariusze jako pierwsi pozyskują niepokojące informacje o zdarzeniach domowych, ale również z tego powodu, że jej zakres kompetencji stale wzrasta i obecnie policjanci mają możliwość praktycznej o stosowanie przemocy od pozostałych domowników. Praca przedstawicieli innych podmiotów zaangażowanych w ramach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych nie może być niedoceniana, a ich krytyczne uwagi, wynikające z doświadczeń praktycznych, są kluczowe w dopracowywaniu mechanizmów wspierania rodzin z problemami przemocowymi. W szczególności istotne wydaje się to, aby przedstawiciele poszczególnych instytucji, pracujących w obszarze przemocy domowej, mieli wdrożony pomiędzy sobą efektywny system przepływu informacji. Jest to warunek kompleksowego, interdyscyplinarnego wsparcia i reagowania na niepokojące sytuacje w relacjach pomiędzy osobami bliskimi, zmuszonymi do funkcjonowania w ramach wspólnego gospodarstwa domowego lub tylko zajmowania, z powodu różnorodnych uwarunkowań, wspólnego lokalu mieszkalnego.

Oświadczenie w przedmiocie konfliktu interesów

Autorka zgłaszanego artykułu oświadcza, że nie istnieje konflikt interesów. Tzn. autorka (albo jej pracodawcy lub sponsorzy) nie mają jakiegokolwiek bezpośred-

niego lub pośredniego finansowego, prawnego lub zawodowego interesu albo związku z innymi organizacjami lub instytucjami, które mogą mieć wpływ na omawiane w tekście badania.

Finansowanie

Autorka nie otrzymała dofinansowania na tę publikację.

Bibliografia

- Banasiuk J. (red.) (2014). *Czy Polska powinna ratyfikować Konwencję Rady Europy o zapobieganiu i przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej? Raport Instytutu Ordo Iuris* [Should Poland ratify the Council of Europe Convention on preventing and counteracting violence against women and domestic violence? Ordo Iuris Institute Report]. Warszawa: Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris. Dostęp online: https://ordoiuris.pl/sites/default/files/inline-files/Raport_przemoc_OI.pdf [03.01.2022].
- Budyn-Kulik M. (2009). *Przemoc w rodzinie – analiza wiktymologiczna oraz prawnokarne środki przeciwdziałania* [Domestic violence – victimological analysis and criminal law countermeasures]. Warszawa: Wydawnictwo Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
- Czerederecka A. (2020). *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi* [Divorce and the competition for custody of children]. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Czerederecka A. (red.) (2018). *Rodzina w sytuacji okolorozwodowej* [Family in a divorce situation]. Kraków: Wydawnictwo IES.
- Grygorczuk A., Dzierżanowski K. i Kiluk T. (2009). 'Mechanizmy psychologiczne występujące w relacji ofiara – sprawca przemocy' [Psychological mechanisms occurring in the victim-perpetrator relationship]. *Psychiatria* 6(2), s. 61–65.
- Grzyb M. (2017). 'Hiszpańska ustawa o przemocy ze względu na płeć. Analiza kryminalno-polityczna' [A criminal and political analysis of the Spanish gender violence law]. *Archiwum Kryminologii* 39, s. 339–367.
- Grzyb M. i Ostaszewski P. (2018). 'Kryminologiczne studia nad męskością' [Masculinity studies]. W E. Drzazga i M. Grzyb (red.) *Nowe kierunki kryminologii* [New trends in criminology]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 121–134.
- Hołda Z., Hołda J., Ostrowska D. i Rybczyńska J.A. (2004). *Prawa człowieka, zarys wykładu* [Human rights, outline of the lecture]. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Każmierczak T. i Łuczyńska M. (red.) (1998). *Wprowadzenie do pomocy społecznej* [Introduction to social assistance]. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.

- Konarska-Wrzosek W. (2012). 'Przestępstwo znęcania się' [The offense of abuse]. W J. Warylewski (red.) *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym* [Crimes against individual goods]. Warszawa: C.H. Beck, s. 908–935.
- Olszewska A. (2016). 'Problematyka przemocy w rodzinie w świetle wybranych uregulowań międzynarodowych' [The issue of domestic violence in the light of selected international regulations]. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego* 39, s. 167–189.
- Podgórecki A. (1998). *Socjologiczna teoria prawa* [Sociological theory of law]. Warszawa: Wydawnictwo Interart.
- Sakowicz A. (2010). 'Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym' [Order to leave the apartment occupied with the victim]. W M. Melezini (red.) *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie* [Penalties and penal measures. Probation of the perpetrator]. Warszawa: C.H. Beck, s. 567–573.
- Słyk J. (2015). 'Odbieranie dzieci rodzicom na podstawie art. 12a ustawy z 29.07.2005 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie' [Taking children away from parents under art. 12a of the Act of 29 July 2005 on Counteracting Domestic Violence]. *Prawo w Działaniu* 24, s. 263–326.
- Spurek S. (2021). *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz* [Counteracting domestic violence. Comment]. Warszawa: C.H. Beck.
- Szyska M. (2012). *Kształtowanie wizerunku instytucji pomocy społecznej w mediach* [Shaping the image of a social assistance institution in the media]. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Wiktorska P. (2020). 'Dziecko w sytuacji przemocy w rodzinie w ujęciu kryminologicznym' [Criminological aspect of child in a situation of domestic violence]. W J. Haberko, K. Jadach, P. Wiktorska i M. Łączyńska-Porawska (red.) *Dziecko – rodzice – państwo w kontekście świadczeń zdrowotnych, edukacyjnych i przemocy domowej* [Child – parents – state in the context of health services, education and domestic violence]. Warszawa: Wydawnictwo INP PAN, s. 99–120.
- Wiktorska P. (2021). 'Procedury prawne związane z możliwościami odseparowania sprawcy przemocy domowej od osoby doświadczającej przemocy' [Legal procedures connected with the possibilities of separating the perpetrator of domestic violence from the survivor of violence]. *Prawo w Działaniu* 45, s. 80–90.
- Włazlak K. (2012). 'Problemy funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie' [Problems in the functioning of interdisciplinary teams for counteracting domestic violence]. *Samorząd Terytorialny* 4, s. 63–73.
- Wrona G. (2020). *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz* [Act on Counteracting Domestic Violence. Commentary]. Warszawa: C.H. Beck.

Akty prawne

- Deklaracja o Eliminacji Przemocy wobec Kobiet uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 48/104 z 20 grudnia 1993 r. [Declaration on the Elimination of Violence against Women adopted by the United Nations General Assembly – UN General Assembly Resolution 48/104 of December 20 1993].
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2007/C 303/01), Dz. Urz. UE z 14 grudnia 2007 r., C 303/1 [Charter of the European Union Fundamental Rights (2007/C 303/01), Journals of Laws EU of December 14 2007, C 303/1].
- Konwencja nr 100 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet za pracę jednakowej wartości, przyjęta w Genewie 29 czerwca 1951 r., Dz.U. z 1955 r. Nr 38, item 238 [Convention No. 100 of the International Labor Organization concerning Equal Remuneration of Working Men and Women for Work of Equal Value, adopted at Geneva on 29 June 1951, Journal of Laws of 1955 No. 38, item 238].
- Konwencja ONZ w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty, sporządzona w Paryżu 15 grudnia 1960 r., Dz.U. z 1964 r. Nr 40, poz. 268 [United Nations Convention against Discrimination in Education, drawn up in Paris on 15 December 1960, Journal of Laws of 1964 No. 40, item 268].
- Konwencja ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 1979 r., Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71 [UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, adopted by the UN General Assembly of 18 December 1979, Journal of Laws of 1982 No. 10, item 71].
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r., Dz.U. z 2015 r., poz. 961 [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, done at Istanbul on 11 May 2011, Journal of Laws of 2015, item 961].
- Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi podpisana w Genewie 30 września 1921 r., Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 893 [International Convention for the Suppression of Trafficking in Women and Children, signed at Geneva on 30 September 1921, Journal of Laws of 1924 No. 125, item 893].
- Projekt nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (nr projektu UD296) [Draft amendment to the Counteracting Domestic Violence Act and Certain Other Acts]. Dostęp online: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000235/O/M20210235.pdf> [7.01.2022].
- Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 (ID200) [Draft resolution of the Council of Ministers on the establishment of the National Program for Counteracting Domestic Violence for 2022 (ID200)] (b.d.), Archiwum.

- bip.kprm.gov.pl. Dostęp online: <https://archiwum.bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r1170018941,Projekt-uchwaly-Rady-Ministrow-w-sprawie-ustanowienia-Krajowego-Programu-Przeciw.html> [7.01.2022].
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/679 z 26 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46 WE, Dz. Urz. UE z 2016 r., L 119 [Regulation of the European Parliament and the EU Council 2016/679 of 26 April 2016 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46 EC, Journal of Laws EU of 2016, L 119].
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1245 [Regulation of the Council of Ministers of 13 September 2011 on the „Blue Cards” procedure and „Blue Card” forms, Journal of Laws of 2011 No. 209, item 1245].
- Uchwała nr 16 Rady Ministrów z dnia 1 lutego 2021 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021, M.P. z 2021 r., poz. 235 [Resolution No. 16 of the Council of Ministers of 1 February 2021 on the establishment of the National Program for Counteracting Domestic Violence for 2021, M.P. of 2021, item 235].
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842 [Act of 10 June, 2010 amending the Act on Counteracting Domestic Violence and Certain Other Acts, Journal of Laws of 2010 No. 125, item 842].
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1460 ze zm. [Act of 17 November 1964 – Civil Procedure Code, Journal of Laws of 2019, item 1460].
- Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, Dz.U. z 2020 r., poz. 344 [Act of 18 July 2002 on the provision of electronic services, Journal of Laws of 2020, item 344].
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 821 [Act of 20 May 1971 Petty Offenses Code, Journal of Laws of 2019, item 821].
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 ze zm. [Act of 29 July 2005 on Counteracting Domestic Violence, Journal of Laws of 2005 No. 180, item 1493].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r., poz. 288 [Act of 30 April 2020 amending the Act – Civil Procedure Code and certain other acts, Journal of Laws of 2020, item 288].
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm. [Act of 6 June 1997 – Penal Code, Journal of Laws of 1997 No. 88, item 553].

Orzecznictwo

- Orzeczenie Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 25.04 2014 r., 1536/13 [1536/13] [Judgment of the District Court in Łódź of April 25, 2014, 1536/13], Legalis.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 16.07.2014 r., III Ca 334/14 [III Ca 334/14] [Decision of the District Court in Nowy Sącz of July 16, 2014, III Ca 334/14], LEX.
- Postanowienie SO Warszawa-Praga z 2.07.2019 r., IV Ca 712/19 [IV Ca 712/19] [Decision of the District Court Warszawa-Praga of July 2, 2019, IV Ca 712/19], POSP.

Inne

- Centrum Badania Opinii Społecznej [CBOS] (2012). *Przemoc i konflikt w domu* [Violence and conflict at home]. Warszawa. Dostęp online: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_082_12.PDF [31.12.2022].
- Okrasa M. (2021). *16 dni Akcji przeciw przemocy ze względu na płeć* [16 days of Action against gender-based violence]. Dostęp online: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/16-dni-akcji-przeciw-przemocy-ze-wzgledu-na-plec-0> [10.01.2022].
- Starzewski Ł. (2018). *Jak przyspieszyć sprawy o nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy. RPO pisze do MS* [How to speed up cases for an order to leave the apartment by the perpetrator of violence. The RPO writes to MS]. Dostęp online: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rzecznik-pyta-resort-sprawiedliwosci-o-przyspieszenie-spraw-nakazu-dla-sprawcy-przemocy-by-opuscil-lokal> [9.02.2022].
- Wniosek do Trybunału Konstytucyjnego z 28 sierpnia 2014 r., K 15/14 [Application to the Constitutional Tribunal of 28 August 2014, K 15/14] (2014).